

državnosti, je treba omeniti, da je avtor ta vprašanja obširneje obravnaval v posebni monografiji (Izgradnja bosanskohercegovačke državnosti u uslovima NOR-a, Svjetlost, Sarajevo 1979), o njih pa so že pisali tudi drugi avtorji, npr. Veselin Đuretić, Rajko Kuzmanović in drugi.

Ker je delo sestavljeno iz večjega števila samostojnih člankov ali razprav, in ker avtor večinoma uporablja iste vire, je razumljivo, da se ocene najpomembnejših dogodkov večkrat ponovijo. Slovenskega bralca bodo motile nekatere nepravilne ocene o razvoju ljudske oblasti v Sloveniji. Npr. ugotovitev, da so bili že leta 1941 v Srbiji, Črni gori in Sloveniji zgrajeni organi ljudske oblasti od vaških NOO do Glavnega NOO (str. 19) in da so na zboru odposlancev slovenskega naroda v Kočevju izbrali 30-člansko delegacijo za II. zasedanje AVNOJ. Zaradi posebnega razvoja ljudske oblasti so bili NOO v Sloveniji ustanovljeni šele leta 1942 na osvobojenem ozemlju Dolenjske in Notranjske. Na Kočevskem zboru je bila izvoljena 42-članska delegacija za II. zasedanje AVNOJ. Eden izmed vzrokov, da zgodovinarji iz drugih republik dostikrat ocenjujejo ta razvoj v Sloveniji nepravilno, je ta, da Slovenci še vedno nimamo temeljne študije o razvoju ljudske oblasti v času NOB.

Jože Prinčič

Milan Guček, *Pekoči sneg*, Šercerjeva brigada 2. del, Ljubljana 1984., 508 str.

Pekoči sneg je drugi del monografije o Šercerjevi brigadi (Guček je avtor tudi njenega prvega dela in krajšega orisa celotne bojne poti Šercerjeve brigade), ki obravnava bojno pot te brigade v sestavi 14. divizije od njenih priprav za pohod na Štajersko do ponovne združitve bataljonov po sovražnikovi ofenzivi na Štajerskem.

O pohodu Štirinajste na Štajersko, ki pomeni vrh zmogljivosti človeškega duha in telesa, in ki je postal v ljudski zavesti sinonim za Štirinajsto v celotnem narodnoosvobodilnem boju, je bilo do danes mnogo napisanega. Na tem mestu naj omenim le monografijo *Pohod Štirinajste* izpod peresa Lada Ambrožiča-Novljana (Ljubljana 1978), ki pa obravnava to vprašanje — ob upoštevanju predvsem partizanskih in okupatorjevih dokumentov — s strogo vojaškega vidika (organiziranost divizije, smer pohoda, boji, taktika divizije in sovražnih enot, spreminjanje številčnega stanja moštva na eni in drugi strani itd.). Že sam avtor je ob zaključku zapisal lastno spoznanje, da sta sicer pohod Štirinajste in njen boj glede bojne veščine in taktike prispevala številna spoznanja, pomembna za razvoj taktike partizanske vojne, da pa je prav tako »moralna moč divizije neizčrpna zakladnica za preučevanje do sedaj še tako malo raziskanega bojnega činitelja, ki v taktiki partizanskega boja zavzema posebno mesto«.

In prav to vrzel je v veliki meri zapolnila pričujoča Gučkova knjiga, ki sicer obravnava eno izmed treh brigad divizije, vendar njegove ugotovitve veljajo marsikje za divizijo v celoti, saj je Šercerjeva brigada večji del pohoda delovala v strnjeni divizijski celoti, torej pod podobnimi pogoji kot ostali dve brigadi, in tega divizijskega okvira avtor ni mogel abstrahirati.

Knjiga, ki je zelo obširna, obsega razmeroma kratko obdobje od začetka januarja do druge polovice marca 1944. Avtor prikaže politične, kadrovske in materialne priprave brigade na pohod v Beli krajini, njeno pot od Suhorja preko Vivodine, na Turopolje, Moslavino, od tu na sever na Kalnik in na zahod preko Hrvatskega Zagorja, ko je divizija po natančno enomesečnem maršu prekoračila Sotlo in prišla 6. februarja na tla Štajerske. Do tu je pohod potekal razmeroma neovirano in divizija ni imela večjih bojov, od prihoda na Štajersko pa so se pričeli tritedenski nepretrgani boji, katere je divizija zaradi doseženega presenečenja sprva zlahka obvladovala, ko pa je okupator jasno spoznal njeno moč in trdnost, da ostane na Štajerskem, jo je začel vedno bolj organizirano in srdito napadati ter prevzemati pobudo v lastne roke. Divizija je bila iz dneva v dan v težavnejšem položaju, prisiljena, da je spreminjala sicer že od začetka ne povsem jasno načrtano smer pohoda in končno prišla v situacijo, ko je bila prisiljena bojevati boj na življenje in smrt. Njena pot na Štajerskem je šla preko Kozjanskega, Konjiške gore, Paškega Kozjaka, od koder je delu divizije (med drugim tudi 2. in 3. bataljonu Šercerjeve brigade) uspel preboj na Pohorje in se s tem odtegniti hudemu sovražnemu pritisku, glavnina divizije pa je nadaljevala pot preko Plešivca in Graške gore na Ravne, kjer je nastala 22. februarja zaradi močne sovražne zapore najbolj kritična situacija vsega pohoda. Od tu se je prebila v Mozirske planine in na Koroško. Sledil je daljši čas zbiranja novih moči, zbiranje borcev in vzpostavljanje stikov s štabom IV. operativne cone, tako da so se divizijske enote lahko zbrale in reorganizirale na Graški gori šele 23. marca 1944.

Zgoraj navedena smer pohoda ter boji Štirinajste in s tem tudi Šercerjeve brigade, sta avtorju služila kot okvir, v katerega je želel vstaviti izvirno podobo dogajanja med pohodom v njegovih raznoterih razsežnostih in prerasti tradicionalni način opisovanja vojaških dogodkov. Predstaviti je hotel tisto, o čemer takratni dokumenti skoraj da ne govorijo, zato se je pri pisanju moral nasloniti v glavnem na spomine in doživljanja udeležencev pohoda. Delo ima precej elementov leposlovja in verjetno je prav avtorjevo iskanje sožitja med dokumentarnostjo in pripovedno doživetim opisovanjem pripomoglo k nastanku nenavadno zanimivega, privlačnega, lahko berljivega teksta, toda ne na škodo dokumentarnosti. Njegova pripoved ostaja vseskozi verodostojna, prepričljiva in nentendenciozna.

Poleg deleža brigade, ki ga je le-ta imela v pohodu, posveča avtor veliko pozornost opisovanju posameznih bojov, plastičnemu prikazu neprestanih utrudljivih pohodov, stikom borcev s prebivalci, pri katerih so iskali pomoč in jo včasih našli, včasih pa tudi ne, usodam posameznikov, vsakdanjemu notranjemu življenju brigade, ki ga karakterizirata globoka morala in humanizem, in ki se je kazalo v medsebojnih odnosih borcev, borcev in poveljniškega kadra, v urejanju vprašanja hrane, obleke in obutve, v radostih in skrbih borca za soborca, kadar je bil ta potreben pomoči; prizadeto slika nečloveške napore borcev v času najhujšega sovražnikovega pritiska v razmerah izredno ostre zime, ko ni bilo časa niti za počitek niti za hrano; pretresljivo opisuje kritične situacije, ko je del borcev prevevala le še sla po ohranitvi golega življenja in ko je še ta začela pri fizično popolnoma izčrpanih borcih prehajati v apatijo ob brezmejni krutosti narave in sovražnika.

Skozi avtorjevo neposredno, neprizanesljivo in iskreno pripoved rastejo psihološki liki posameznikov, ki so predstavljeni zelo realistično z vsemi odtenki človečnosti pa tudi nečlovečnosti. Številni dogodki so ob prepletanju veselja, humorja, žalosti, trpljenja, tragike pa tudi sarkazma predstavljeni izredno nazorno.

Delo odlikuje izredno doživeto pripovedovanje. Čeprav avtor ni bil udeleženec pohoda, mu je uspelo skozi dolgoletno vztrajno zbiranje podatkov prepričljivo prodreti v doživljajski svet šercerjevcev ter oblikovati nepozabne like borcev, komandantov, bolničarjev in drugih.

Knjiga je izpoved številnih udeležencev pohoda in ima kot taka veliko dokumentarno vrednost. Poleg tega je knjiga opremljena z bogato zbirko fotografij, ki jih je med pohodom posnel divizijski fotograf Jože Petek in drugi. Žal pa se pisec ni držal ustaljene zgodovinske metode glede navajanja uporabljenih virov in je vire za posamezna poglavja navedel skupno pod eno opombo in s tem bralcu onemogočil eventualno preverjanje posameznih podatkov.

Vida Deželak

Jerca Vodušek - Starič, *Začetki samoupravljanja v Sloveniji*, Založba Obzorja, Maribor 1983, 147 str., Documenta et studia historiae recentioris III.

S tem delom je slovensko zgodovinopisje končno dobilo prvo monografijo, ki z zgodovinarskim pristopom, torej z metodologijo in tehniko znano zgodovinopisju, prikazuje obdobje, ki po mnenju mnogih zgodovinarjev še ne more biti obdelano na tak način. Ta avtoričin prvenec in pionirsko delo našega zgodovinopisja nasploh, to zanika. Delo, ki je magistrska naloga obranjena na ljubljanski filozofski fakulteti konec leta 1979 (mentor prof. dr. M. Mikuž), je prvo delo v okviru raziskovalnega načrta »Zgodovina Slovencev 1945—1976«, ki ga je leta 1978 pripravil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja in je avtoričino delo tako nastajalo hkrati s tem načrtom, torej je resnično zaorala ledino na področju poveljnega zgodovinopisja. Ob tem se je seveda morala spoprijeti s težavami kot so arhivi oziroma arhivsko gradivo; kje je hranjeno, ali je ohranjeno, koliko je ohranjenega, kako je dostopno in urejeno, so bila osnovna vprašanja, na katera si je morala avtorica odgovoriti še preden se je lotila raziskave. Pri pisanju je uporabljala fonde Planske komisije LRS, Ministrstva za industrijo in rudarstvo vlade LRS in Zveze sindikatov Slovenije, ki jih hrani Arhiv Slovenije, vendar ti še niso strokovno obdelani. Za prikaz delovanja delavskega sveta in upravnega odbora jeseniške železarne, katero je izbrala kot model za prikaz konkretnega delovanja teh samoupravnih organov, je črpala podatke iz fonda teh organov, ki ga hrani arhiv železarne. Vse to kaže, da se je avtorica lotila pisanja resnično na zgodovinarski način in po znanstveni, zgodovinarsko kritični metodi z uporabo arhivskega gradiva. Ker je svoje delo zasnovala kot prikaz obdobja od osvoboditve pa do leta 1953 na normativno-pravni način, je kot vir uporabljala tudi uradne liste, za prikaz političnih usmeritev izgradnje političnega in gospodarskega sistema pa se je naslonila predvsem na dela, govore in članke tedanjih tvorcev tega sistema Bo-